

NÁHRADA VÝDAVKOV VYNALOŽENÝCH KUPUJÚCIM NA EVINKOVANÚ VEC V KLASICKOM A JUSTINIÁNSKOM RÍMSKOM PRÁVE

prof. doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc..

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Náhrada výdavkov vynaložených kupujúcim na evinkovanú vec v klasickom a justiniánskom rímskom práve

Príspevok je zameraný na kritickú analýzu vybraných rímskoprávných prameňov týkajúcich sa problematiky náhrady výdavkov, ktoré kupujúci vynaložil na vec a tá mu bola potom právne odňatá (*evictio*) rozhodnutím súdu z dôvodu právnej vady. V úvodných častiach príspevku je venovaná pozornosť problematike právnej vady predávanej veci vo všeobecnosti a tiež aj analýze troch relevantných prameňov, ktoré boli interpolované justiniánskymi právnikmi. V nasledovných častiach autor predstavil dva protichodné názory uznávaných právnych romanistov (Salvatora Riccobona a Emilia Albertaria) a následne predstavil právnu úpravu náhrady výdavkov evinkovanej veci (*res evicta*), a to osobitne v klasickom a osobitne v justiniánskom rímskom práve. Na základe porovnania oboch úprav autor dospel k záveru, podľa ktorého justiniánske zákonodarstvo malo tendenciu oprávnenia kupujúceho evinkovanej veci (*res evicta*) limitovať.

Ersatz der vom Käufer entstandenen Kosten für eine im klassischen und justinianischen römischen Recht “res evicta” Sache

Der Beitrag orientiert sich auf eine kritische Analyse von den ausgewählten römischrechtlichen Quellen, die die Problematik vom Ersatz der Kosten angeht, die der Käufer für eine Sache ausgab und die ihm dann rechtlich vom Gericht aus dem Grunde vom rechtlichen Fehler abgegeben wurde (*evicto*). In den Einleitungsteilen von diesem Beitrag wird die Achtung auf die Problematik vom rechtlichen

Fehler der verkauften Sache im Allgemein gelegt und auch auf die Analyse von drei relevanten Quellen, die von justinianischen Juristen interpoliert wurden. In folgenden Teilen präsentierte der Autor zwei entgegengesetzte Meinungen von anerkannten Rechtsromanisten (Salvatore Riccobono a Emilio Albertario) und folglich eine Rechtsregulierung vom Kostenersatz der “res evicta” Sache, und das nämlich extra im klassischen und extra im justinianischen römischen Recht. Auf Grund der Vergleichung von beiden Regulierungen kam der Autor zum Schluss, nach dem die justinianische Gesetzgebung eine Tendenz hatte, die Käuferberechtigung der “res evicta” Sache zu eliminieren.

Reimbursement of expenses incurred by the buyer for the «res evicta» in classical and Justinian Roman law

The paper focuses on a critical analysis of the selected Roman law sources concerning the issue of reimbursement of expenses incurred by the buyer for a thing which was then legally withdrawn from him (*evictio*) by a court decision due to a legal defect. In the introductory parts of the paper, attention is paid to the issue of legal defect of the thing sold in general and also to the analysis of three relevant sources that have been interpolated by Justinian jurists. In the following parts, the author introduces the two opposing opinions of the renowned legal Romanists (Salvatore Riccobono and Emilio Albertario) and then presents the legal regulation of the reimbursement of the expenses of the «res evicta», separately in classical and separately in Justinian Roman law. On the basis of a comparison of the two regulations, the author concludes that the Justinian legislation tended to limit the rights of the buyer of «res evicta».

Kľúčové slová: kúpna zmluva, interpolácie, *evictio res evicta, impensae*

Schlüsselbegriffe: Kaufvertrag, Interpolationen, *evictio, res evicta, impensae*

Keywords: purchase contract, interpolations, *evictio, res evicta, impensae*

Úvod

Prevod vlastníckeho práva k predmetu kúpy z predávajúceho na kupujúceho bol v rímskom práve vybudovaný na evikčnom princípe a nie na princípe obstarania vlastníckeho práva. Z prameňov rímskeho práva vyplýva, že predávajúci bol povinný odovzdať predmet kúpy kupujúcemu s takými účinkami, aby kúpenú vec smel mať, užívať a poberať z nej plody (*uti frui habere licere*).¹ Predávajúci bol teda

¹ Formuláciu „*licere habere*“ (smieť mať) nachádzame u Marca Terencia Varrona, porov. VARRO, M. T.: *De re rustica*. 2, 2, 6.

povinný previesť na kupujúceho iba nerušenú držbu a nie aj obstaráť pre neho vlastnícke právo. Hoci sa na platnosť kúpy v zásade vyžadovala existencia vlastníckeho práva predávajúceho k predmetu kúpy, kúpa sa považovala *de iure* za platnú aj v prípade, ak predávajúci predal vec, ktorá mu nepatrila, a to bez súhlasu alebo vedomia vlastníka.² Preto rímsky právny poriadok postupne zaviedol zodpovednosť predávajúceho za evikciu (*evictio*), t. j. zodpovednosť za prípad, ak kupujúci stratil držbu kúpenej veci, pretože mu bola v súdnom spore odňatá zvyčajne na základe rozsudku z niektorej vecnej žaloby.

Žaloby, ktoré viedli k evikcii, sa týkali dvoch situácií. 1. Kupujúceho mohol žalovať kviritský alebo bonitárny vlastník,³ ak vec kupujúceho predal nevlastník bez vedomia alebo súhlasu vlastníka veci (napr. vec predal uschovávateľ, nájomník alebo zlodej). 2. Kupujúceho mohol žalovať aj nevlastník. V tomto prípade síce vec predal vlastník, avšak kupujúceho neupozornil na existenciu vecného práva, ktoré bolo nerozlučne späté s predávanou vecou (napr. vlastník predal založenú vec).⁴ V oboch prípadoch na predávanej veci spočívala právna vada, následkom ktorej kupujúci nemohol realizovať svoje oprávnenia vyplývajúce z kúpnej zmluvy. Zodpovednosť predávajúceho za právne vady z tohto konsenzuálneho kontraktu sa vyvíjala len postupne a až postupom času sa stala jeho trvalou súčasťou ako *naturalia negotii*.⁵

² V prípade predaja odcudzenej veci (*res furtiva*), rímski právnici považovali kúpu *de iure* za platnú iba vtedy, ak len predávajúci vedel, že vec bola odcudzená:

„Item si et emptor et venditor scit furtivum esse quod venit, a neutra parte obligatio contrahitur: si emptor solus scit, non obligabitur venditor nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi ultro quod convenit praestet: quod si venditor scit, emptor ignoravit, utrinque obligatio contrahitur; et ita Pomponius quoque scribit“ (Paul. D. 18, 1, 34, 3).

„Podobne nevznikne na žiadnej strane záväzok, keď kupujúci a taktiež predávajúci vedia, že predmet kúpy je odcudzený. Keď to vie len kupujúci, predávajúci nebude zaviazaný, predsa však nedostane nič na základe predaného, ak sám od seba dohodnuté neplní. Ak to ale vie len predávajúci, a kupujúci nevie, vzniká záväzok na oboch stranách. A tak píše aj Pomponius“ (Paul. D. 18, 1, 34, 3).

³ Kviritský vlastník veci mal proti kupujúceho k dispozícii reivindikáciu žalobu a bonitárny vlastník zas pretorskú žalobu – *actio Publiciana*.

⁴ Za právnu vadu veci v zmysle nároku realizovaného prostredníctvom *actio empti* sa však nepovažoval prípad, keď predaný pozemok bol zaťažený služobnosťou. Inak povedané, za evikciu sa nepovažoval prípad, keď oprávnený zo služobnosti právnou cestou dosiahol vykonávanie služobnosti k predanému pozemku. Malo sa totiž zato, že kupujúceho nebola odňatá držba. K tomu, aby predávajúci zodpovedal aj za to, že pozemok nebol zaťažený služobnosťou, si kupujúci musel od predávajúceho vyžiadať osobitné stipulačné prehlásenie. Porovnaj Cels. D. 18, 1, 59; BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha : Auditorium, 2021, s. 212.

⁵ Až reskriptom cisára Alexandra z r. 222 bola legistatívne potvrdená povinnosť predávajúceho k *habere licere* ako prirodzenej zložky kúpnej zmluvy:

V kontexte vyššie uvedených poznatkov príspevok má trojaký cieľ: a) predstaviť tri texty justiniánskej kodifikácie 6. storočia (D. 21, 2, 66, 3; C.J. 8, 44, 9; C.J. 8, 44, 16) upravujúce špecifickú problematiku náhrady nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na zlepšenie evinkovanej veci; b) prostredníctvom interpolačnej metódy potvrdiť hypotézu, podľa ktorej predmetné texty boli justiniánskymi právnikmi interpolované; c) pokúsiť sa načrtnúť klasickú právnu úpravu tejto problematiky a následne ju porovnať s justiniánskou úpravou.

1. Analýza rímskoprávných prameňov

Najskôr uvedieme interpolovaný fragment klasického právnika Papiniana z jeho 28. knihy *Otázok*.

„*Divisione inter coheredes facta si procurator absentis interfuit et dominus ratam habuit, evictis praediis in dominum actio dabitur, quae daretur in eum qui negotium absentis gessit, ut quanti sua interest actor consequatur, [scilicet ut melioris aut deterioris agri facti causa finem pretii, quo fuerat tempore divisionis aestimatus, deminuat vel excedat]*“ (Papin. D. 21, 2, 66, 3).

„Ak došlo k rozdeleniu medzi spoludedičmi, pri ktorom bol prítomný zástupca jedného z neprítomných spoludedičov a vlastník (zastúpený) to potvrdil; v prípade, že by došlo k evikcii pozemkov jednému zo spoludedičov, proti samotnému vlastníkovi sa poskytne žaloba, aká sa podáva proti tomu, ktorý spravuje záležitosti iného v jeho neprítomnosti, aby žalobca (spoludedič) dosiahol toľko, čo zodpovedá jeho záujmu: [t. j. tak, že suma, na ktorú bolo pole ocenené v čase rozdelenia, sa zvýši alebo zníži z dôvodu zlepšenia alebo zhoršenia jeho stavu]“.

Z Interpoláčného indexu vyplýva, že slová v hranatých zátvorkách boli podľa názorov uznávaných právnych romanistov interpolované justiniánskymi kompilátormi. Salvatore Riccobono považuje slovné spojenia „*melioris aut*“ a „*vel excedat*“ za rušivé. Emilio Albertario pokladá za interpolovanú celú označenú časť fragmentu, t. j. od slova „*scilicet*“ až po „*excedat*“: „[tak, že suma, na ktorú bol pozemok oce-

„*Non dubitatur, etsi specialiter venditor evictionem non promiserit, re evicta ex empto competere actionem*“ (C.J. 8, 44, 6). „Nie je pochybnosť o tom, že ak predávajúci osobitne nesľúbi (negarantuje) pre prípad evikcie, kupujúci má žalobu z kúpy v prípade evikcie vecí“.

Pred touto úpravou sa zodpovednosť za evikciu z kúpy nemancipačných vecí zakladala na obyčaji, na základe ktorej zmluvné strany uzavierali osobitný kontrakt vo forme stipulácie na dvojnásobok (*stipulatio duplae*) alebo stipulácie obsahujúcou záväzok *habere licere*.

Je zaujímavé, že so zodpovednosťou za právne vady veci sa stretávame už v období archaického práva pri prevode vlastníckeho práva prostredníctvom mancipácie, (porovnaj tzv. auktoritatívnu zodpovednosť mancipanta).

nený v čase rozdelenia, sa zvýši alebo zníži z dôvodu zlepšenia alebo zhoršenia jeho stavu]“.⁶ Latinská príslovka „*scilicet*“ (totož, to znamená), ktorou sa začína interpolovaná časť, bola viackrát používaná justiniánskymi kompilátormi za účelom zavedenia novej právnej úpravy, či objasnenia už existujúcej právnej normy. Na existenciu interpolácie nepriamo poukazuje aj použitie slova „*ager*“ (pole, orná pôda), zatiaľ čo v prvej, pôvodnej časti fragmentu je použité slovo „*praedium*“ (nehnutelnosť, pozemok, pôda, statok).

Ako druhý v poradí predstavíme text konštitúcie cisára Alexandra Severa z roku 222, ktorý – podľa nášho názoru – je taktiež interpolovaný a ktorý rovnako ako v predchádzajúcom prípade upravuje problematiku náhrady nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na zlepšenie evinikovanej veci.

„*Si controversia tibi possessionis, quam bona fide te emisse adlegas, ab aliquo movetur, auctori heredive eius denuntia. [Et si quidem obtinueris, habebis quod emisti. Sin autem evictum erit, a venditrice successoreve eius consequeris, quanti tua interest: in quo continetur etiam eorum persecutio, quae in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata sunt]*“ (C.J. 8, 44, 9).

„Ak niekto postúpi spor týkajúci sa veci (pozemku), o ktorej ty tvrdíš, že si ju kúpil v dobrej viere, oznám to predávajúcemu alebo jeho dedičovi. [A pokiaľ sa jej domôžeš, budeš mať to, čo si si kúpil. Pokiaľ však dôjde k evikcii, od predávajúceho alebo jeho sukcesora môžeš vymáhať aký veľký je tvoj záujem,⁷ pričom budú započítané aj náklady, ktoré si vynaložil na vylepšenie kúpenej veci]“.

Existenciu interpolácie nachádzajúcu sa v hranatých zátvorkách pripúšťajú dvaja vyššie zmienení romanisti okrem iného aj na základe porovnania rozdielnej terminológie použitej v prvej a druhej časti konštitúcie. Do úvahy tak berú najmä porovnanie slov ako „*venditrice*“ verzus „*actori*“ alebo „*successoreve*“ verzus „*heredive*“. Okrem toho použitie výrazov, ktoré sa nachádzajú v druhej časti konštitúcie, ako „*si quidem*“ a „*sin autem*“ silne indikujú, že ide o interpoláciu, pretože kompilátori ich použili aj v iných prípadoch.⁸

⁶ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1931, s. 25; RICCOBONO, S.: Dal diritto romano classico al diritto moderno. In *Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo* 3-4 (1917) s. 420.

⁷ *Interest* – právny záujem na niečom; BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha : Panorama, 1981, s. 178.

⁸ Porovnaj ALBERTARIO, E.: *Contributi alla critica del Digesto*. Pavia : Tip. succ. fratelli Fusi, 1911, 52 s.

Posledným textom, ktorý je predmetom nášho záujmu, je taktiež cisárske nariadenie z roku 290, t. j. z obdobia panovania zakladateľa dominátu cisára Diokleciána. Reskript obsahuje interpolácie, ktoré sme ohraničili hranatými zátvorkami.

„*Super empti agri quaestione disceptabit praeses provinciae et, si portionem diversae partis esse cognoverit, impensas, quas [ad meliorandam rem] vos erogasse constiterit, habita fructuum ratione restitui vobis iubebit. Nam [super] < de > pretio evictae portionis non eum qui dominium evicerit, sed auctricem conveniri consequens est*“ (C.J. 8, 44, 16).

„Miestodržiteľ provincie preskúma otázku kúpy pozemku, a ak zistí, že jeho časť patrí protistrane, nariadi, aby vám boli vrátené výdavky, ktoré ste vynaložili [na zlepšenie veci], avšak berúc do úvahy zisky. Pretože [nad] < o > cenu evinkovaného podielu nech je žalovaný predávajúci a nie ten, ktorý vlastníctvo nadobudol“.

Podľa názoru Riccobona reskript obsahuje viaceré interpolácie, napr.: slovo „*super*“ bolo nahradené slovom „*de*“.⁹ Podľa Albertaria slovné spojenie „*ad meliorandam rem*“ (na zlepšenie veci) taktiež nie je pôvodné.¹⁰ Duckerus zas správne postrehol, že výraz „*meliorare*“ je slovom z obdobia úpadkovej latinčiny (*latinitatis cadentis*).¹¹ Okrem toho je vhodné poznamenať, že pôvodný text reskriptu obsahuje slovné spojenie „*ager emptus*“ (kúpený pozemok) a interpolovaný text zas spomína výraz „*res*“ resp. „*res emptā*“ (kúpená vec). Rozdielnosť použitých výrazov označujúcich predmet kúpy indikuje, že spojenie „*ad meliorandam rem*“ pochádza z pera nie klasických, ale skôr byzantských právnikov. Rímski právnici klasického obdobia by výrazy ako „*meliorare*“ alebo „*meliorato*“ s najväčšou pravdepodobnosťou nepoužili.¹²

⁹ RICCOBONO, S.: Dal diritto romano classico al diritto moderno, s. 419.

¹⁰ Porovnaj ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, s. 485.

¹¹ Porovnaj DUCKERUS, C. A.: *Opuscola varia de Latinitate jurisconsultorum veterum iunctim edidit et animadversiones ediecit Carolus Andreas Dukerus*. Lipsiae : apud Frid. Gotth. Jacobäer, 1773, s. 335.

¹² Na doplnenie uvádzame, že Interpoláčny index nepovažuje slovo „*meliorare*“ za pôvodné aj v nasledujúcom fragmente:

„(...) [*Et si forte in hoc quod instituit plus reditus sit quam in vineis vel arbustis vel olivetis quae fuerunt, forsitan etiam haec deicere poterit, si quidem ei permittitur meliorare proprietatem*]“ (Ulp. D. 7, 1, 13, 5).

„(...) [A ak náhodou v bani mal vyšší príjem (zisk) než aký mal z viniča alebo z olív, ktoré boli na pozemku, bude snáď možné tieto vyňať, pretože je naozaj dovolené pozemok zlepšiť]“.

Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, s. 93-94.

2. Názory právnych romanistov

Kritický pohľad na právne texty zákonodarstva byzantského cisára Justiniána I. rozdelilo právnych romanistov do dvoch táborov.

Podľa Salvatora Riccobona klasické právo nemuselo určovať osobitné normy týkajúce sa náhrady (kompenzácie) nákladov vynaložených kupujúcim na zlepšenie evinkovanej veci preto, lebo kupujúci sa ich mohol domôcť len použitím procesnej námietky podvodu (*exceptio doli*), ktorú – ako žalovaný – mohol využiť v reivindikačnom spore len proti žalobcovi (t. j. vlastníkovi veci) a nie proti predávajúcemu. Inak povedané, Riccobono a taktiež aj Biondo Biondi popierali možnosť, že by podľa klasického práva bolo možné proti predávajúcemu použiť *actio empti* o náhradu výdavkov vynaložených na zlepšenie evinkovanej veci. Neskôr justiniánske zákonodarstvo priznalo kupujúcemu evinkovanej veci právo požadovať náhradu uvedených nákladov aj od predávajúceho.¹³ Uvedení právnici vychádzajú z predpokladu, že *ius civile* nárok držiteľa veci na náhradu uvedených nákladov vôbec nepriznalo, lebo v dôsledku princípu prírastku boli všetky zlepšenia spojené s vecou. Prétor v súlade s princípom spravodlivosti mohol poskytnúť dobromyseľnému žalovanému držiteľovi námietku podvodu (*exceptio doli*), ak vlastník odmietal náklady vynaložené na zachovanie veci (*impensae necessariae*) a náklady na objektívne zhodnotenie veci (*impensae utiles*) nahradiť. Náhrada luxusných nákladov (*impensae voluptuariae*), ktoré držiteľ použil na skrášlenie veci, neprichádzala do úvahy.

Protichodný postoj zaujíma známy taliansky romanista a čelný predstaviteľ interpolačnej školy Emilio Albertario, ktorý sa na jednej strane plne stotožňuje so všetkými uvedenými interpoláciami prameňov, ale na strane druhej s názorom Riccobona a Biondiho nesúhlasí. Podľa neho justiniánska reforma nespočívala len v tom, že by sa kupujúcemu evinkovanej veci priznalo niečo viac, čo mu klasické právo nepriznalo, t. j. oprávnenie vymáhať od predávajúceho náhradu uvedených nákladov. Reforma byzantského zákonodarcu spočívala v obmedzení širokého oprávnenia, ktoré mal kupujúci evinkovanej veci proti predávajúcemu, aby mohol vymôcť svoj celý a skutočný záujem (interes), t. j.

¹³ Porovnaj RICCOBONO, S.: *Dal diritto romano classico al diritto moderno*, s. 419-420. S názorom Riccobona súhlasí Biondo Biondi; BIONDO, B.: *Iudicia bonae fidei*. In *Annali del Seminario giuridico della R. Università di Palermo* 7 (1920) s. 146. Taktiež porovnaj VINCI, M.: *La tutela del possessore per i „miglioramenti“ sulla res evitta: il criterio di applicazione della retentio nel pensiero di Africano*. In *Diritto @ Storia* 12 (2013) s. 26.

okrem kúpnej ceny aj všetky náklady týkajúce sa „*res evicta*“ vrátane – podľa Albertaria – tých luxusných (*impensae voluptuariae*).¹⁴

Podporu tejto odvážnej tézy hľadá vo viacerých pôvodných (t. j. neinterpolovaných) fragmentoch, napr.:

„*Si sciens alienam rem ignoranti mihi vendideris, etiam priusquam evincatur utiliter me ex empto acturum putavit in id, quanti mea intersit meam esse factam (...)*“ (Afric. D. 19, 1, 30, 1).

„Julianus sa domnieva, že keď si mi predal cudziu vec a ja som o tom vedel, potom ešte skôr, než dôjde k evikcii, môžem úspešne žalovať z kúpy na toľko, aký veľký je môj záujem, aby mi bola vec odovzdaná (...).“

„(...) *De sumptibus vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est: nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo: non enim pretium continet tantum, sed omne quod interest emptoris servum non evinci*“ (Paul. D. 19, 1, 43).

„(...) Je však potrebné skúmať náklady, ktoré kupujúci vynaložil na vzdelanie otroka. Mám preto za to, že taktiež v tomto prípade sa použije žaloba z kúpy. Nezahrňuje len cenu, ale taktiež všetok záujem kupujúceho na tom, že mu otrok nebude evinkovaný (...).“

„*Venditor hominis emptori praestare debet, quanti eius interest hominem venditoris fuisse (...)*“ (Julianus D. 21, 2, 8).

„Ten, kto predáva otroka, musí garantovať kupujúcemu jeho záujem (interes), spočívajúci v tom, že otrok je vo vlastníctve predávajúceho (...).“

„*Evicta re ex empto actio non ad pretium dumtaxat recipiendum, sed ad id quod interest competit (...)*“ (Paul. D. 21, 2, 70).

„V prípade evikcie (predanej veci) žaloba z kúpy znie nielen na kúpnu cenu, ale aj na všetok záujem kupujúceho (...).“¹⁵

Na konci tejto časti uvedieme fragment klasického právnika Paula z jeho 5. knihy *Otázok*, ktorý v kontexte vyššie uvedených prameňov, odzrkadľuje klasickú úpravu. Tu jeho text.

„*Illud expeditius videbatur, si mihi alienam aream vendideris et in eam ego aedificavero atque ita eam dominus evincit: nam quia possim petentem dominum, nisi impensam aedificiorum solvat, doli mali exceptione summovere, magis est, ut ea res ad periculum venditoris*

¹⁴ ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*, s. 486.

¹⁵ Na túto tému taktiež porovnaj Fr. Vat. 17 = D. 22, 1, 18.

non pertineat. quod et in servo dicendum est, si in servitute, non in libertate evinceretur, ut dominus mercedes et impensas praestare debeat. quod si emptor non possideat aedificium vel servum, ex empto habebit actionem. in omnibus tamen his casibus, si sciens quis alienum vendiderit, omnimodo teneri debet“ (Paul. D. 19, 1, 45, 1).

„Ak mi predáš cudzí stavebný pozemok, ja na ňom postavím budovy a potom ho vlastník evinkuje; pretože môžem vlastníka odraziť námietkou podvodu, keď žaluje a neuhradí náklady na stavby, je správnejšie, aby tento prípad nebol zahrnutý pod nebezpečenstvo predávajúceho. To isté je potrebné povedať tiež o otrokovi, keď je nárokován v dobe jeho otroctva a nie na slobode; vtedy vlastník musí vydať vynaložené odmeny (na vzdelanie) a náklady. Ale ak kupujúci stavbu alebo otroka nedrží, potom má žalobu z kúpy. Vo všetkých takýchto prípadoch, keď niekto vedome predal cudziu vec, musí za to niešť zodpovednosť“.

3. Právna úprava klasického obdobia

Na základe analýzy pôvodných, t. j. neinterpolovaných prameňov, ktoré sme uviedli v predchádzajúcej časti a ktoré uvádzajú, že kupujúcemu evinkovanej veci sa má nahradiť celý záujem, sa pokúsime ozrejmiť predpokladanú právnu úpravu klasického obdobia. V reivindikačnom spore kupujúci (ako žalovaný držiteľ veci) mohol od „reivindikačného“ kviritského vlastníka prostredníctvom prétorom priznanej procesnej námietky podvodu vymôcť náhradu nutných a užitočných nákladov,¹⁶ ktoré vynaložil na zachovanie veci, pričom na náhradu luxusných nákladov nemal nárok. V tomto spore žalobca (ktorým bol väčšinou kviritský vlastník evinkovanej veci) nebol teda povinný žalovanému držiteľovi nahradiť všetky náklady, t. j. celý jeho záujem. Tu nachádzame prvý príklad toho, že ak by si dobromyseľný kupujúci evinkovanej veci od predávajúceho nenárokoval náhradu aj luxusných nákladov prostredníctvom *actio empti*, tak by nedosiahol všetok záujem (*id quod interest*).¹⁷ Reálne mohla nastať aj iná situácia, keď kupujúci v okamihu evikcie už vec nemal v držbe. Tu je ďalší príklad toho, že keby kupujúci nežiadal od predávajúceho náhradu všetkých výdavkov vynaložených na evinkovanú vec prostredníctvom „*iudicium empti*“, tak by sa celého záujmu nedomohol.

¹⁶ Porovnaj GAROFALO, L.: *L'eccezione di dolo generale. Diritto romano e tradizione romanistica*. Padova : CEDAM, 2006, s. 245.

¹⁷ Bližšie pozri PASSARELLI-SPINA, E.: *L'id quod interest nel diritto romano*. Sligo : HardPress Ltd, 2019, 120 s.

Domnievame sa preto, že:

1. klasické rímske právo nariaďovalo, že kupujúci evinkovanej veci si od predávajúceho nemohol nárokovať prostredníctvom *actio empti* náhradu takých nákladov, ktorých sa mohol domôcť od žalobcu v reivindikačnom spore použitím procesnej námietky podvodu;¹⁸
2. vzhľadom na to, že v období klasického práva platila zásada, podľa ktorej kupujúci má právo na „*quanti interest rem evictam non esse*“, tak klasické právo umožňovalo kupujúcemu evinkovanej veci (ako dobromyselnému držiteľovi) vymáhať od predávajúceho aj náhradu luxusných nákladov (*impensae voluptuariae*), na ktorú v reivindikačnom spore nemal nárok;
3. klasický právny poriadok taktiež umožňoval kupujúcemu evinkovanej veci vymáhať prostredníctvom *iudicium empti* náhradu všetkých nákladov (nutných, užitočných a prepychových – teda celý záujem) od predávajúceho v tom prípade, keď kupujúci v momente evikcie už vec nemal v držbe. Za týchto okolností, ak došlo k reivindikačnému sporu, kupujúci už nebol držiteľom veci, nemohol byť pasívne legitimovaný a teda proti vlastníkovi nemohol použiť procesnú námietku podvodu. Kupujúci od predávajúceho mohol vymôcť všetok svoj záujem prostredníctvom *iudicium empti* a týmto spôsobom dosiahnuť náhradu všetkých nákladov, ktoré vynaložil na vec.

Hoci náčrt tejto klasickej právnej úpravy nemá priamu oporu v prameňoch justiniánskej kodifikácie, považujeme ho za reálny a nemôžeme ho vylúčiť.

4. Justiniánska úprava

V zmysle vyššie uvedených hypotéz justiniánske zákonodarstvo pri nieslo skutočné obmedzenie oprávnenia kupujúceho, ktoré v klasickej dobe bolo – podľa nášho názoru – značne široké. Za predpokladu, že prijmeme ako pravdivé stanovené hypotézy, Justinián obmedzil „*id quod interest*“, t. j. záujem kupujúceho evinkovanej veci. V justiniánskej dobe náhradu nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na evinkovanú vec, bolo možné žiadať buď od reivindikujúceho vlastníka alebo predávajúceho. Uvedená náhrada bola však obmedzená a fixná v tom

¹⁸ Na túto tému taktiež porovnaj NÖRR, D.: *Römisches Recht: Geschichte und Geschichten: Der Fall Arescusa et alii (Dig. 19.1.43 sq)*. München : Bayerische Akademie der Wissenschaften, 2005, s. 53.

zmysle, že oproti klasickému právu nemohla presiahnuť kategóriu tzv. užitočných nákladov, teda nákladov „*ad meliorandam rem*“ (porovnaj C.J. 8, 44, 16).

Klasické právne texty (ktoré prevzalo justiniánske právo a ktoré poukazujú na problematiku právneho záujmu kupujúceho evinkovanej veci) je ale nutné chápať v zmysle reštrikcie nachádzajúcej sa v interpolovanej časti nariadenia Alexandra Severa citovanej už v prvej časti príspevku:

[*Sin autem evictum erit, a venditrice successoreve eius consequeris, quanti tua interest: in quo continetur etiam eorum persecutio, quae in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata sunt*]“ (C.J. 8, 44, 9)

„[Pokiaľ však dôjde k evikcii, od predávajúceho alebo jeho sukcesora môžeš vymáhať aký veľký je tvoj záujem, pričom budú započítané aj náklady, ktoré si vynaložil na vylepšenie kúpenej veci]“.

Justiniánski kompilátori v tejto časti reskriptu ozrejmili, v akých hraniciach je potrebné vykladať rozsah právneho záujmu kupujúceho evinkovanej veci. S ohľadom na klasickú právnu úpravu z textu vyplýva, že výklad právnikov nesmeroval k extenzívnemu ale k reštriktívnemu výkladu slova záujem. Uvedenú tendenciu kompilátorov potvrdzujú aj ďalšie dôležité interpolácie nachádzajúce sa v hranatých zátvorkách:

„*De sumptibus vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est: nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo: non enim pretium continet tantum. Sed omne quod interest emptoris servum non evinci. [Plane si in tantum pretium excedisse proponas, ut non sit cogitatum a venditore de tanta summa (veluti si ponas agitatore postea factum vel pantomimum evictum esse eum, qui minimo veniit pretio), iniquum videtur in magnam quantitatem obligari venditorem]*“ (Paul. D. 19, 1, 43).¹⁹

„[*cum et forte idem mediocrium facultatum sit: et non ultra duplum periculum subire eum oportet*]“ (Afric. D, 19, 1, 44).²⁰

„Avšak je potrebné skúmať náklady, ktoré kupujúci vynaložil na vzdelanie otroka; pretože sa domnievam, že aj v tomto prípade prichádza do úvahy žaloba z kúpy. Neobsahuje totiž len kúpnu cenu, lež všetok záujem kupujúceho na tom, že mu otrok nebude evinkovaný. [Prirodzene, ak predkladáš, že kúpna cena otroka natoľko vzrástla, že

¹⁹ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I., s. 352-353; RESZCZYŃSKI, J.: *Impendere, impensa, impendium* (sulla terminologia delle spese in diritto romano). In *SDHI* 55 (1989) s. 221-225; GONZALEZ PALENZUELA GALLEGU, M. T.: *Las impensas en el derecho romano clasico*. Caceres : UNIV.DE EXTREMADURA, 1998, 290 s.

²⁰ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I., s. 353.

by o takej sume predávajúci nikdy neuvažoval, napríklad, ak uvádzaš, že otrok, ktorý sa predal za nepatrnú cenu, bol evinkovaný po tom, ako sa stal závodným vozotajom alebo hercom v pantomíme, je zjavne nespravodlivé, zaväzovať predávajúceho na taký vysoký obnos]“.

„[pokiaľ napríklad predávajúci žije vo veľmi skromných majetkových pomeroch; a nikto nesmie znášať vyššie riziko ako dvojnásobok]“.

Interpolované časti fragmentov sú výsledkom činnosti byzantských a nie klasických rímskych právnikov, ktorí – v porovnaní s klasickou právnou úpravou – záujem kupujúceho evinkovanej veci obmedzovali a limitovali, čím predávajúcemu priznali výhodnejšie postavenie.

Záver

Idea cisára Justiniána kodifikovať rímske právo je posudzovaná z dvoch protichodných hľadísk. Na jednej strane pozitívne, lebo Justinián svojou zákonodarnou aktivitou zachránil najdôležitejšie časti rímskoprávnej učenosti a na druhej strane negatívne, lebo tento panovník mal svoj podiel viny na zániku klasickej právnickej literatúry, keď dovolil kodifikačnej komisii meniť myšlienky klasických právnikov. Očisťovať rímskoprávne texty od interpolácií a oddeľovať klasické a justiniánske právo je jedna z dôležitých výziev aj súčasnej právnej romanistiky. V kontexte týchto slov sme skúmali problematiku dvoch právnych úprav týkajúcich sa náhrady nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na vec, ktorá mu bola v súdnom spore odňatá oprávnenou osobou. Kritický pohľad na právne texty a hypotézy významných právnych romanistov nás priviedli k nasledovným záverom.

Rímske právo klasického obdobia umožňovalo kupujúcemu evinkovanej veci náhradu všetkých nákladov (celý záujem), ktoré vynaložil na vec. Pričom platilo, že kupujúci sa mal v prvom rade držať vlastníka, ktorý tiež profitoval z nákladov. Inak povedané, kupujúci ako dobromyseľný držiteľ evinkovanej veci, si od predávajúceho nemohol nárokovať prostredníctvom *iudicium empti* náhradu tých nákladov, ktorých sa mohol domôcť použitím *exceptio doli* v procese o vydanie veci (*reivindicatio*); v reivindikačnom spore sa mohol domôcť len náhrady nutných a užitočných nákladov. Pokiaľ išlo o náhradu luxusných nákladov, prikláňame sa k názoru Albertaria, podľa ktorého klasické právo dovoľovalo kupujúcemu evinkovanej veci vymáhať od predávajúceho aj náhradu luxusných nákladov prostredníctvom *actio empti*, na ktoré v reivindikačnom spore nemal nárok. V uvedenom prípade žaloba z kúpy nadobudla reziduálnu funkciu. V prípade, že kupujúci v momente evikcie už nebol držiteľom veci, domnievame sa, že aj klasický práv-

ny poriadok umožňoval kupujúcemu vymáhať od predávajúceho prostredníctvom *actio empti* náhradu všetkých nákladov. Justinianske právo malo tendenciu široké oprávnenia kupujúceho limitovať, pričom bralo na zreteľ majetkové a sociálne postavenie predávajúceho.

Použité pramene a literatúra

1. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume II. Digesto. Napoli : Vincenzo Pezzuti editore, 1856, 1352 s.
2. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume III. Digesto. Napoli : Vincenzo Pezzuti editore, 1856, 1268 s.
3. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume IV. Digesto. Napoli : Achille Morelli editore, 1857, 828 s.
4. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume V. Digesto. Napoli : Achille Morelli editore, 1857, 1368 s.
5. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume VI. Digesto. Napoli : Achille Morelli editore, 1858, 1302, s.
6. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume VIII. Codice. Napoli : Achille Morelli editore, 1860, 1292 s.
7. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume IX. Codice. Napoli : Achille Morelli editore, 1861, 1379 s.
8. ALBERTARIO, E.: *Contributi alla critica del Digesto*. Pavia : Tip. succ. fratelli Fusi, 1911, 52 s.
9. ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, 571 s.
10. BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha : Panorama, 1981, 507 s.
11. BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha : Auditorium, 2021, 359 s.
12. BIONDO, B.: Iudicia bonae fidei. In *Annali del Seminario giuridico della R. Università di Palermo* 7 (1920) 227 s.

13. DUCKERUS, C. A.: *Opuscula varia de Latinitate jurisconsultorum veterum iunctim edidit et animadversiones ediecit Carolus Andreas Dukerus*. Lipsiae : apud Frid. Gotth. Jacobäer, 1773, 490 s.
14. GAROFALO, L.: *L'eccezione di dolo generale. Diritto romano e tradizione romanistica*. Padova : CEDAM, 2006, 566 s.
15. GONZALEZ PALENZUELA GALLEGO, M. T.: *Las impensas en el derecho romano clasico*. Caceres : UNIV.DE EXTREMADURA, 1998, 290 s.
16. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, 402 s.
17. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, 326 s.
18. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus III. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, 600 s.
19. NÖRR, D.: *Römisches Recht: Geschichte und Geschichten: Der Fall Arescusa et alii (Dig. 19.1.43 sq)*. München : Bayerische Akademie der Wissenschaften, 2005, 140 s.
20. PASSARELLI-SPINA, E.: *L'id quod interest nel diritto romano*. Sligo : HardPress Ltd, 2019, 120 s.
21. RESZCZYŃSKI, J.: Impendere, impensa, impendium (sulla terminologia delle spese in diritto romano). In *SDHI* 55 (1989) s. 191-252;
22. RICCOBONO, S.: Dal diritto romano classico al diritto moderno. In *Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo* 3-4 (1917) s. 165-729.
23. VINCI, M.: La tutela del possessore per i „miglioramenti“ sulla res evitta: il criterio di applicazione della retentio nel pensiero di Africano. In *Diritto @ Storia* 12 (2013) s. 5-30.

Recenzenti:

doc. Mgr. et Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M.

prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.